

ЎЗБЕК
ХАЛҚ
ИЖОДИ

ҚҰП ТОМЛИК

ДОСТОНЛАР

НУРАЛИ ВА ҚАРИ АҲМАД

Айтувчи: *Боймурод Боймат ўғли*
Езиб олувчи: *Қосимхон Муҳамедов*
Нашрга тайёрловчилар: *Зубайда Ҳусайнова ва*
Тўра Мирзаев

Бир куни Гўрўғли ҳам пойтахтнинг устига чиқиб, те-
варакка қаради. Уғли борлар ўғлини, қизи борлар қизи-
ни ўйнатиб, кўтариб юрибди. Бунни Гўрўғли кўради, кўп
ғамгин бўлади: «Менинг ҳам ўғлим бўлганда, ҳеч бўл-
маса-да, қизим бўлганда, мен ҳам ўйнатиб юрар эдим,
қошини-кўзини кўрар эдим, гапга солиб сўзини кўрар
эдим». Гўрўғли хафа бўлиб, ўрдада Юнус, Мисқолнинг
олдига келиб, Юнус, Мисқолга қараб, ерга оёғини тираб,
дунёдан бефарзанд ўтдим, деб Гўрўғли йиғлаб турибди.

Оқ айил тортилди олтин тўқасиз,
Ипак тўнлар кийилгандир ёқасиз,
Ула кетсам молу мулким қолар эгасиз,
Дунёдан бефарзанд ўтдим, йиғлайман.
Кўзим тўлди бугун қонли ёшима,
Бефарзандлик ситам қилди бошима,
Юнус, Мисқол, келдим сенинг қошинга.
Ким эгалик қилар Чамбил кўшима?
Улган куни ўйилади работим,
Бошимдан тўкилар оғир давлатим,
Эгасиз бўп қолар лайли Ғиротим,
Қаровсиз қолади менинг лаҳатим.
Уғил тугул, йўқдир қиз фарзандим.
Сўлганди-да боғларда тоза гулим,
Эгасиз бўп қолади Чамбилбелим,
Ота, дегундай йўқдир менинг бир улим.
Хафа бўлиб ёшга тўлганди кўзим,
Улсам ўчар Чамбилдан босган изим,
Уғил тугул йўқди-да бирор қизим,
Чамбилда чироқсиз ўтганман ўзим.
Шундай деб Гўрўғлихон хабар айтди,
Бул гапини Юнус, Мисқол эшитди.
Эрийдикан баланд тоғларнинг қори,
Хотин бўлади эржакнинг вазири,
Тўрамжон, деб қичқиради Гўрўғлига,
Юнус, Мисқол — қаранг-да, икки пари.
Ойлар қиблага ботди,
Уйласам умр ўтди,
Бир сиз эмас ёлғончида бефарзанд,
Дунёда азизлар бефарзанд ўтди.
Ана ерлар адир-будир,
Жон бергандир жаббор қодир.
Бир сиз эмас, ёлғончида бефарзанд,
Дунёдан бефарзанд ўтди
Чўл эгаси хўжайи Хизир.

Кечалар ҳу, ғазо демасман,
 Кўзима кўринди жер билан осмон,
 Дунёдан ўтганди бефарзанд
 Тўрамжон, ҳазрати Усмон.
 Ҳуй, деган оллога банда,
 Қаландарлар кияр жанда,
 Самарқандда Шоҳи Зинда,
 Авлиёнинг бари шунда,
 Бир сиз эмас ёлгончида бефарзанд,
 Дунёдан бефарзанд ўтди Шоҳи Зинда.
 Очилганда боғнинг тоза гулини,
 Обод қилинг, бузрук, Чамбилбелини,
 Унга созлаб беринг чилтан молини,
 Олиб келинг Авазхоннинг улини,
 Ушлаб ўйнатамиз унинг қўлини,
 Гапга солиб кўрамиз-да тилини,
 Искаб ўпамиз юзидаги холини,
 Худо бизга ўғил деб берганди
 Авазхоннинг етти яшар улини.
 Бошида дураи шоли,
 Юзида жўра холи,
 Еттида бўлган Нурали
 Сиздай Гўрўғлининг ули.
 Уни олиб келдитинг,
 Чамбилбелига, Равшан¹ вали.

Шундай дегандан сўнг Юнус, Мисқолнинг гапи Гўр-
 ўғлини қулоғига дол тушди, гапи маъқул бўлди. Гўрўғли
 Юнус, Мисқолнинг гапига қулоқ солди.

Соқи, деб, қичқирапти,
 Лаббай, деб Соқи етди.
 Об кел, деди, Гўрўғли,
 Етти яшар фарзандди.
 Чангит Чамбилдинг йўлини,
 Бойла гуноҳкор қўлини,
 Олиб келгин-да, бек Соқи,
 Аваздинг ёлғиз улини.
 Эшит, Равшаннинг сўзини.
 Хизмат қил еган тузини,
 Тезроқ айтиб кел, Соқи,
 Авазхоннинг ёлғизини,

¹ Баъзи ривоятларга кўра, Гўрўғлининг биринчи номи. Айрим
 дostonларда Гўрўғлининг отаси, баъзан бобоси Равшан, деб кўрса-
 тилади.

Олиб кел Нурхон қўзини,
Мен кўрайин қоши билан қўзини,
Гапга солиб кўрайин-да сўзини.
Шундай деб Гўрўғли айтди,
Соқи маҳрам йўл тортди,
Хизматда экан бир Соқи,
Авазнинг дарвозасига етди.
Дарвозага қараб,
Оёғини ерга тираб,
Қичқиради бек Соқи,
Нурали, дейди, чирқираб.
Отанг минади Ғиротди,
Сени Гўрўғли чақиртди,
Берман чиқ, сенда арзим бор,
Авазнинг ёлғиз фарзанди.
Бойланмасин икки қўли,
Ер бўлсин-да, ҳазрат Али,
Қалимага аёнди тили,
Берман чиқ, сенда арзим бор,
Авазхоннинг ёлғиз ули.
Бошида борди дураи шоли,
Юзида бор жўра холи,
Ойдинда ёруғ жамоли,
Исмингди айтиб қичқирай,
Мунда кел, мулла Нурали!
Оқар дарёнинг оғиши,
Келади гапнинг равиши,
Дарвозадан қичқирар,
Нурали, дейди, бир киши.
Жузумкўр энасининг қулоғига боради,
Дарвозадан қичқирган Соқи маҳрамнинг
довуши.

Худонинг нури сизу биз,
Сарғаймасин-да, Нурали, юз,
Авазнинг ёри, Жузумкўз.
Мактабхонадан оғангни
Айтиб келинг-да, Гулнор қиз!
Баланд тоғга чўқар қор,
Куйган йиғлайди зор-зор,
Алвон кўйлакнинг енги тор,
Мактабхонадан оғангни
Айтиб келинг-да, Гулнор.
Самоварчи сақлайди
Пиёлани, чойнакни,
Устига кийди Гулинор

Бахмалдан бўлган кўйлакни.
Балад товнинг бетига,
Қаранг Аваз фарзандига,
Беш минг садаф ўтказди
Бўйнига ҳашаматига,
Беш юз тилла харж бўлган.
Бўйнида тилла литтига¹,
Заррин чачоғи тўкилди
Ковушининг бетига.
Товдинг бети шамолга²,
Беклар киради амалга,
Беш юз тилла харж бўлган
Бошида зардан рўмолга.
Вон воноди, воноди,
Ҳолини билган доноди,
Даричадан чиқиб Гулнор,
Мактабхонага жўнади.
Ой нечага, нечага,
Ой қоронғу кечага,
Қадам тайлайди Гулнор,
Ғишти пухта, тор кўчага.
Босган ерлар миннатдор,
Босмаган ерлар гинадор,
Қайтишига босар, деб
Ер қолди умидвор.
Монг-монг босиб, монг босиб,
Икки оёқни кенг босиб,
Турли гуллардан осиб,
Осган гули муносиб,
Гулнор ҳайла жўнади.
Бўйдоқнинг кўкайин кесиб,
Зулфини тишлаб йўл тортди,
Ковуш оёқни қабартди,
Ун бешида бўлган Гулнор,
Мактабхонага етди.
Гул ҳовузнинг бошида
Мактабхонанинг қошида,
— Оғамжон,— дейди Гулнор,
Нуралига уллос тортди.
Нуралихондай ёлғиз
Гулнорга бўлди юзма-юз.
Сарғаймасин нурли юзим,
Ешга тўлмасин-да кўзим,

¹ Латиба: сиға.

² Шамолгоҳ.

Жонимдан ортиқ ёлғизим,
 Сени Гўрўғли чорлади,
 Етти яшар ёлғиз кўзим.
 Оқ айилдан тўқам,
 Оқ совут, тунда ёқам,
 Улсам мурдама эгам,
 Жонимдан ортиқ жон оғам,
 Амир сизни чорлади.
 Тоғнинг бети тўққиз ўрам,
 Холингни билгин бечорам,
 Берман чиқ, сенда арзим бор,
 Етти ёшдаги ширхўрам.
 Оқар дарёнинг оғиши,
 Қичқириб эди бир киши,
 Нуралининг қулоғига
 Адил етиб боради
 Гулинорнинг товуши.
 Нурали жойидан турди.
 Кўкракка қўлин урди,
 Домлага салом берди:
 Домлажон, беринг адаб¹,
 Ковушини жерга қадаб,
 Опамди, келибди ортимдан,
 Кўкракка қўйиб садаф,
 Домладан олди жавоб.
 Обод бўлсин-да Чамбил дуз,
 Нуралихондай ёлғиз,
 Гулнорга бўлди юзма-юз.
 Қўй-қўзидайин жамрашди,
 Нурали билан Гулнор
 Мактабхонада топишди.
 Қучоқлади, кўришди,
 Биров-бировини ўпишди,
 Ияртади-да Гулнор,
 Гулнорга Нурали эргашди.
 Кўчага тушиб иккови
 Бир майдон йўлда чопишди.
 Иккови терга ботди,
 Ховлисига ҳам етди,
 Даричадан кириб кетди.
 Сарғаймасин-да Нурали, юз,
 Овга кетганди бек Аваз,
 Энажон деб, энасига

¹ Жавоб маъносида.

Нурали бўлди юзма-юз.
Жойидан туриб Жузумкўз
Қордай тўшига тортади.
Қўй-қўзидай жанрашди,
Искаб-искаб ўпишди.
Сандиқни очиб Жузумкўз
Нуралини созлаяпти.
Самоварчи сақлайди
Пиёла билан чойнакни,
Устига кийди Нурали
Банотдан бўлган кўйлакни.
Бозорда бордир оқ алак,
Тўқайда бордир чакалак.
Қияпти мулла Нурхон
Еқаси шумдан¹ желак.
Айтайин ялла-ялла,
Бир тийимдан қора калла,
Бошига ураяпти.
Мисқоли дастак салла.
Мулла ўқир хат-хабар,
Уста урар тош-табар,
Белига бўғди Нурали
Тилладан бўлган камар.
Фидо қилади жонди,
Жон бўп танада меҳмонди (р),
Боз устидан кийди Нурхон
Зарринг кундалдан тўнди.
Нурали ўзи тетикди,
Давлати бекнинг ортиқди.
Оёғига тортаберди
Уқчаси баланд этикди...
Энасидан дуо олиб,
Амирга равона бўлиб.
Мулла бўлган ўқир алиф.
Бошида давлати ғолиб,
Ичкари ҳовлидан жўнади,
Келаётибди ирғалиб.
Майдон ора елади,
Дарвозага келади.
Нима сиз, Соқи, деб,
Соқига юзма-юз бўлади.
Гўрўғлихон сизни чақиртди,
Нурхонни Соқи ияртди.
Иккови бирга бўлади,

¹ Езиб олувчи қимматбаҳо материал деб изоҳлаган.

Кўчага тушиб йўл тортди.
Чармгар кўчага етди.

Қаранг-да, қари Аҳмадни, бир танаси ўлиб қолган эди. Терисини сийртди, чармгарларга олиб бориб тенг шерикликка элатди. Олдиндан қари Аҳмад чармгардан чиқа кетди. Гўрўғли Соқига: «Растанинг остидан келма, одам кўп. Ҳез бор, ҳаром бор, ҳарома бор, дўст бор, душман бор, мабодо бачага бировнинг кўзи тегмасин. Чармгар кўча овлоқ бўлади, ияртиб кел», деган эди. Чармгар кўчада келаётган икки бачага Аҳмад кўндаланг бўлди, буларни кўриб қолди. Соқи!— деб уввос тортди, кўчада Соқини тўхтатди. Кейнингдаги кимнинг ўғли?— деб Соқидан сўрапти:

Обод бўлсин чилтан солган работи,
Ёр бўлсин-да, ҳар кимнинг пиру устоди,
Пияда келаяпти, остида йўқди оти,
Йўлбарсга ўхшайди, кўрдим, жасади,
Париларга ўхшайди экан келбати,
Мулла бўлиб чиққанди хату саводи.
Юзи холли, ширин тилли,
Оғзи болли, мурча белли,
Сендан, Соқи, сўрайман
Кейинингдаги бачча кимнинг фарзанди?
Тоғлардан оғир гунойи,
Обод бўп Чамбил саройи.
Мададкор бўлсин худойи,
Ҳеч кимга ўхшамайди
Бу бачанинг ранги-рўйи.
Бошида тожу давлати,
Бу бачча кимнинг фарзанди.
Обод бўлсин Чамбилбели,
Чармгарга тушди йўли,
Қалимага аёнди тили,
Ҳеч бойланмас икки қўли,
Бу бачани баён бергин,
Кейинингдаги кимнинг ули?
Сарғатади, Аҳмад тоға, юзингни,
Эгалик қип олар Чамбил дузингни,
Панадан ўяди сенинг кўзингни,
Бир куни олади сенинг қизингни.
Эшитиб ол, Аҳмад тоға, сўзимни,
Эгалик қилади Чамбил раватни
Ед этади пир билан устодни.

Мулла бўлиб ўқиган он хатни,
 Минади беш ярим газ Ғиротни,
 Танимасанг, Аҳмад тоға,
 Шудир Чамбилнинг жаллоди,
 Охири бир кун олади —
 Эрка қизинг Ойбаландни.
 Бул бачани баён берай:
 Авазинг ёлғиз фарзанди.
 Бошида бор дурам шоли,
 Юанда бор жўра холи,
 Ойдинда ёруғ жамоли
 Бу бачани баён берай
 Отидир Мулла Нурали.
 Шунда Чармғардан ўтди,
 Иккови кўчага йўл тортди.
 Сақловхонага¹ етди.
 Балли улларнинг бастига,
 Азроил жоннинг қасдига,
 Соқи Нуралини ияртиб,
 Чиқди пойтахт устига.
 Обод бўлсин-да Чамбил дуз,
 Овга кетганди хон Аваз,
 Етти яшар мулла Нурхон
 Гўрўғлига бўлди юзма-юз,
 Гўрўғлига салом тортди.
 Қаранг, Нуралининг ишига,
 Қўли тортди тўшига,
 Салом беради Нурали
 Чамбилбелнинг дарवेशига.
 Ирғиб жойдан туриб,
 Нуралига қўлини уриб,
 Ҳам жондан яхши кўриб,
 Болажон, деб, Гўрўғли
 Холини оғзига солиб,
 Бўйнидан қўлини ўраб олиб,
 Гўрўғли қошидан жой бериб,
 Соқи қуяди чой бериб,
 Юнус, Мисқоля — икки пари келиб,
 Нуралини гапга солиб,
 Қошини, кўзини кўради,
 Гапга солади, сўзини кўриб,
 Учови ўртага олади,
 Гўрўғли улли бўлиб қолади,

¹ Саройнинг олдидаги ясовулбошилар ўтирадиган хона.

Бир-бирига қараб кулади.
 Уларнинг вақти хуш бўлди.
 Саксон яшар қари Аҳмад
 Пойлаб Нуралини келди.
 Гўрўғлига салом қилди.
 Арзи-додини Гўрўғлига
 Саксон яшар Аҳмад қилди:
 Қаторинда йўлиққан эди қора нор,
 Ғунчасидан тоза гуллар очилар.
 Еру кўкни ҳал қилганди беру бор.
 Қабул қилсанг, хон Гўрўғли, жияним,
 Бек тоғангман, сенда айтар арзим бор.
 Ғазоли кўп отни миниб елайин,
 Эгриён олмосни белга қолайин,
 Тоғанг бўлсам мен олдингда ўлайин.
 Қирқ кечаю қирқ кундуз бер Нуралин,
 Нурали қўзимни овга тилайин.
 Бедов ёлин жазира чўлда ўрайин.
 Қирқ кечаю қирқ кундуз овга бергин,
 Нуралини мен овга олиб борайин.
 Ойдан бўлиб мен қиблага ботайин,
 Овли ерларни мен Нуралига кўрсатайин,
 Чамбилбелда овчини олиб кетайин,
 Чотир-чаман аравага ортайин,
 Ошпазларга ошларни пиширтайин,
 Тозию гуржиларни ияртайин,
 Қуши ерни қўзимга кўрсатайин.

Гўрўғли саксон яшар мўйсафидни хатир қилди. Олиб бор, деди. Шу кеча бориб уйда ётди, эрта билан тонг отди, кун чошгоҳга етди. Қаранг-да қари Аҳмадди, Чамбилдан овчини жўнатди.

Този-гуржини ияртди,
 Қушмон қушин олиб кетди,
 Милтиғини кўтартди,
 Овчисини санаб кўради,
 Беш юз кишига етди,
 Беш юз овчи жўнаб кетди.
 Гўрўғли Соқига айтди:
 «Нуралига саралаб бер Ғиротди».
 Ул одатини Соқн ташлади,
 Қайтадан адат бошлади,
 Қоғоздай лабин тишлади,
 Баланддан пастга ташлади.

Қаранг Соқининг ишига,
Йўл юрди кўчанинг ғишига.
Табладаги дол Ғиротнинг
Борди Соқи қошига.
Яланғоч қилди Ғиротди,
Тўққиз қизни чақиртди,
Гулҳовузга олиб бориб,
Ҳовузга Ғиротни тайлатди.
Тўққиз гирдин тутди,
Ювдирди дол Ғиротди,
Ҳам ипак рўмол билан
Отнинг баданин сийпатди.
Эркакнинг қўли қаттиқ, деб,
Тўққиз қизга уқалатди,
Олиб келди дол Ғиротди,
Якка михга бойлатди.
Соқи созлади Ғиротни.
Етим бача кўради
Хорлиқ билан зорлиқни,
От устига тайлади
Юнус, Мисқол — иккови
Олти ойда тиккан терликни.
Баланд тоғнинг бети арча,
Беклар кияди калтача,
Отнинг устига тайлади
Зардак сочоқли кўйлакча.
Ана бетда юрган жонлик,
Баззозлар ортади сандиқ.
Отнинг устига тайлади
Боши зардан жаҳалдирик.
Ана, ерлар ёна-ёна,
Жон яратган пушти пано.
Дол Ғиротга сийпаб солди,
Боши кумуш тиллахона¹.
Ёд этади Исмоилди,
Мард ишига номард қойилди.
От белига тортади
Олти қулоч оқ айилди.
Айт деганда мен айтайин
Баланд тоғнинг боврини.
Сипоҳилар силаб кияр.
Ковуш-маҳси соврини.
Улмаган қул кўради

¹ Эгар демоқчи.

Беш кун дунё даврини.
Улган баёда қучади
Учгаз ернинг боврини.
От устига силаб солди
Тилладан бўлган даврини.
Шерободда мен кўрдим
Банги чеккан бангини.
Унг ёғидан чап ёққа
Ошириб тайлар бек Соқи
Даҳсари тилладан узангини.
Лола, ловдон, лойишди,
Отнинг абзали қайишдан,
Думидан айлантиради
Қирқ беш қуббали қуюшқон.
Осмонда бордир жетаган
Фиротнинг ўзи кетаган¹.
Ўмганимдан оширди
Саксон қуббали қотоғон².
Отнинг белига тортилди
Олтин тўқали пуштан.
От белини қаттиқ тортди,
Тўқа-тўқадан ўтди.
Илмак қилиб бек Соқи
Тортқисини бекитди.
Соқи югуриб елади,
Гўрўғлига хизмат қилади,
Даҳсари тилла юганни
Отнинг бошига салади.
Оғилда-ё, оғилди,
Оғилган қўйлар ёпилди.
Эгар бошга бойлади
Қорсонни тилла давулди.
Созлади Соқи Фиротди,
Шабгирни баланд тутди,
Табладан чиқди еталаб
Одамдан оқил Фиротди...
Адир ер бўлди паланг,
Шосупадан Нуралига
Отни қип Соқи кўндаланг.
Худонинг нури сизу биз,
Сарғаймасин нурли юз,
Етти яшар мулла Нурхон,

¹ Илдам, учқур.

² Умулдуриқнинг сифати.

Фиротга бўлди юзма-юз...
Оёқ қўйди узангига,
Осилди отнинг ёлига,
Жиловни ушлаб қўлига,
Рост бўп минади Нурали
Дол Фиротнинг белига.
Аҳмаджон овга олиб борар,
Нуралини Ойна кўлига.

Гўрўғли: «Хў, Оқил маҳрам, Ширин маҳрам икковинг икки отни минасан. Нуралининг икки ёғини тут-да, қаерда бўлсанг, ияртиб кет-да, бориб тушган ерида қўвимни уқалаб ухлат-да, чойни сузиб икковинг Нуралининг оғзига тут-да. Икки маҳрам, Нурали ётган ерга икки ёғидан икковинг ҳам ёт-да», — деб тайинлади, Гўрўғли дуо берди: Нурларини ёд этди, ўнг қўлини бетига тортди, Нуралини овга жўнатди.

Саксон яшар қари Аҳмад қирқ йигитни чақиртди, аравага арпа ортди, семиз қўйлардан ҳайдатди, сўнгги кўни чошгоҳда Чамбилдан чиқиб кетди.

Қаранг Аҳмаднинг ишига,
Қамчи урди пой гўшига,
Нурали бекни ияртиб,
Қирқ йигит билан Аҳмадхон
Чиқди ҳазрати Алига,
Али хабардор ҳолига,
От ўйнатиб Аҳмадхон
Чиқди Чамбилнинг чўлига.
Овга жўнади Аҳмадхон,
Чамбилнинг Ойна кўлига.
Сиғиниб имом Ризога,
Ботир тўймайди ғазога,
От ўйнатиб Аҳмадхон.
Боради неча газога.
Камарнинг салқин гумига,
Гуноҳкорлар тушар отнинг дамига,
Мулла бўлган қарар хатнинг «жим»ига,
Сўнгги кўни от ҳайдайди Аҳмадхон
Янги етди кенг Боятнинг қумига.
Шу ерда отни тўхтатди.
Беш юз овчи гирдин тутди,
Този — гуржини ияртди,
Қушмонлар қушига беради овқатди,
Қорнини овқатдан тўйдиртди,

Икки қоровулни жўнатди,
 Ойна кўлига аввал қоровул етди.
 Бўлган қушларни учиртди,
 Бунинг изиман Аҳмадхон
 Ойна кўлига ҳам етди.
 Кўзини очиб қаради,
 Ойна кўлига боради.
 Бирор қуш йўқ Ойна кўлида.
 Овчилар буни қараб кўради.
 Ҳовдак кўлга борамиз, деб
 Отнинг жиловини буради.
 Ҳовдак кўлига боради,
 Аввалги кетган қоровул
 Қушни учириб туради.
 Ҳовдак кўлда ҳам бир қуш йўқ,
 Аҳмадхон Ҳовдак кўлни кўради.
 Будган дарё, Тажанг дарё —
 Икки дарё бор эди,
 Икковинг жиягида
 Қуш бор, дейди Аҳмадхон,
 Дарёга қараб йўл юрди.
 Осмонда ёруғ юлдуз,
 Сув тубидан ўйнар қундуз,
 Чамбилдан чиқиб йўл тортди,
 Олти кечаю кундуз.
 Баланд тоғнинг бети арча,
 Овга жўнаяпти бекбача,
 Чамбилдан чиқиб йўл тортди,
 Олти кундуз, олти кеча.
 Қаранг Аҳмаднинг ишига,
 Боради Тажангнинг бошига.

Тажангнинг бошига бориб, беклар шу ерга тушди. От боғланди, қозиқ қоқилди. Оқ чотир, кўк чотир, лайли бовли ола чотир Тажангнинг бошига тикилди. Уч чотирнинг танаби бир-биридан ўтиб ётир. Ошпаз ошини пишираётир, самаворчи чойни қайнатаётир, сайислар отни ўйнатаётир. Чойни ичиб, чилимини чакиб, арақхўр арақ ичиб, тилла камарини ечиб, маст бўлгани ерни қучиб ётир. Аҳмадхон Оқил маҳрам билан Ширин маҳрамни чақиртди:— Нуралини уқалаб ухлатиб, менга келиб хабар қиласан, бўлмаса сенинг икковингни танангни дорга иламан. Омбурлаб гўштингни юламан, билганимдай қиламан, бошингга кунни соламан,—деб айтди. Оқил маҳрам Нуралига таом тортди. Паловдан қилди овқатди. Шу маҳалда чой-

ни ичиб, Нуралига жой солиб ётди. Оқил маҳрам ўнг ёғида, Ширин маҳрам чап ёғида Нуралини уқалаб ухлатди. Нурали ухлаб қолди. У чотирдан икки маҳрам чиқиб кетди, Аҳмад ётган чотирга етди, тоға деб Аҳмад-ни уйғотди.

Очилган боғнинг гулини,
Ухлатдим Авазнинг улини.
Бойлаб ол, дейди қўлини.
Тезроқ бойла, қўлини.
Кўзидан тўкинг-да ёшини,
Кесиб энағарнинг бошини,
Сўлдиргин-да жасадини,
Тўлдиргин-да муҳлатини.
Икки хуфтонда ухлатдим,
Бедаракнинг фарзандини.
Майдондан югуриб-елдим,
Тоға, сенга хизмат қилдим,
Ухлатиб тайлаб, бек оға,
Сенга хабарга келдим.
Уйғоқ бўлсанг тургин жойдан.
Оқар дарёнинг оқиши,
Келади гапнинг равиши,
Тоға, деган Оқилнинг товуши.
Саҳар саҳоба юрди.
Ҳақ расул худо — бирди (р),
Ётган жойидан Аҳмадхон
Ёпирим, деб ирғиб турди.
Қирқ йигитга хабар берди,
Қирқ йигитни уйғотди.
Қирқ йигит гирдин тутди,
Нурали ётган чодирга,
Қари Аҳмад яқин етди.
Қаранг-да, одамдан оқил Фиротга,
Гул михини шундай тортди,
Дол Фирот бўшалиб кетди.
Чодирнинг гирдини тутди.
Ул одатини ташлади,
Қайтадан одат бошлади.
Ул чодирни айланиб
Қирқ йигитни тишлади.
Эгасини у топади,
Устига минса Нурали
Қанча душманни чопади,
Чодирни айланиб дол Фирот
Қирқ йигитни тепади.

Устига минса дол Фирот
Мамлакатни турийди¹.
Чодирдаги эгасини
Ҳайвон ҳам бўлса қўрийди.
Қирқ йигит қочиб кетди.
Чодирнинг олдин олиб ётди.
Эгасини ёвдан қўрийди.
Ҳайвон чодирнинг гирдин тутди.
Қаранг-да, қари Аҳмадни,
Қандай бу сабилни ушлаймиз, деб
Қилаётир, маслаҳатди.
Соқига шундай деб айтди:
Банот тўрвани олгин-да,
Кишмишдан емини солгин-да,
Сенга ром бўлган шу сабил,
Тезроқ ушлаб олгин-да!
Банот тўрвани қўлига олди,
Тўлдириб кишмишдан солди.
Фиротнинг олдига келди.

Ерга оёғини тираб, Фиротга қараб, Фиротни чақиради
бек Соқи:

Жонивор, сенга хизмат қилдим,
Тўрванга кишмишни солдим,
Ярим кеча ем олиб келдим,
Бошингни солгин тўрвага,
Қурри, амирнинг Фироти.
Тарбия бериб сени боқдим,
Остингга сувларни сепдим.
Емини кўриб есин, деб,
Қўша шамларни ёқдим.
Арпа эзувингни² урар, деб,
Писта, кишмишлардан тўқдим,
Қурри, амирнинг Фироти.
Бошингни солгин тўрвага.
Қаллаларинг серак-серак.
Тўрт оёғинг қоқан терак,
Аросатли кунга керак,
Бошингни сол тўрвага
Емингни егин тезроқ.
Ҳайвонлигини билдирди,
Бошига тўрва илдирди.

¹ Айланиб келади.

² Озиқ тиш (ёзиб олувчи изоҳи).

Нўқтасидан Соқи тутди,
 Якка михга бойлаб беркитди.
 Қирқ йигит шунда йўл тортди.
 Бўшлиқ бўп қари Аҳмад
 Нурали ётган чодирга
 Қирқ йигит ҳам кириб кетди.
 Занжир билан Нуралининг
 Оёқ-қўлини боғлаяпти.
 Ухлаб ётган еридан
 Қирқ йигит боғлаб беркитди.
 Энағар, тур жойингдан, деб
 Нуралини уриб уйғотди.
 Ул чодирдан Нуралини
 Қирқ йигит кўтариб кетди.
 — Жаллод,— деб Аҳмадхон
 Ярим кеча хабар этди.
 Икки жаллод пичоқ ушлаб
 Нурали олдиға етди.
 Чуқур қилиб ерни қаздиртди,
 Нуралини қиблага қаратди.
 — Сўй энағарни,— деб Аҳмадхон
 Жаллодга қараб зил тортди.
 Шунда Шодмон бир сўз айтди:

— Аҳмадхон, бу ерда Нуралини сўйсанг, ўлигини
 кўмсанг, унинг устига Аваз келар, бошимизга кунни со-
 лар, биздай қирқ йигит ўлар. Ана бу ерда Гавурган де-
 ган дара бор. Шунга Нуралини тириклай ташлаттир.
 Йўлбарс, қабон, айиқ, ғажир гўштини еб кетади, ҳеч ким
 кўрмайди лошини,— деди. Аҳмадга Шодмоннинг гапи
 маъқул тушди. Аравакашни чақиртди. Аравакаш ара-
 вани ғилдиратиб келиб етди. Кўтариб аравага солди,
 аравакаш аравани ғилдиратди. Аравага қўшган отни
 қистаб ҳайдади. Саҳар-саҳар Гавурган дарага етди. Ара-
 вани Гавурганнинг бошига олиб келиб, араванинг қорин-
 боғини ечиб олиб, аравани лайлак қилиб, Нуралини Га-
 вурганга солди. Нурали баландлиги қириқ минг газ Га-
 вурганга ҳавола бўлиб, йиғлаб тушиб боради:

Ҳар кимни ҳар қўйга солган олласан,
 Ким яхши, ким ёмон — ўзинг биласан,
 Бир куни хол қилдинг, бир кун оласан,
 Ахир барчани ер қўйнига соласан,
 Жон бериб хол қилган қодир олласан,
 Раҳмингни солсанг, мен ғарибга не бўлди?

Мен оллога йиғлаб қилдим нола-дод,
 Мен ғарибнинг танда жоним амонот,
 Темирчининг пири ҳазрати Довуд,
 Охиратнинг пайғамбари он Ҳазрат.
 Қўлланг, пирим, мен ғарибга на бўлди?
 Очилсин, очилсин бекларнинг йўли,
 Қалимага аёндир Нурали тили,
 Билбас зулфиқори, дулдул сувори,
 Тўрт чорёрнинг бири ҳазрати Али,
 Қўлланг, пирим, мен ғарибга на бўлди?
 Гавурганда нола қилиб йиғлайман
 Сендан бугун мадад энди тилайман,
 Дев-парининг додин берган Сулаймон,
 Қўлланг, пирим, мен ғарибга не бўлди?
 Кечаси ҳу дейман, ғазо демасман,
 Кўзимга кўринди ер билан осмон,
 Мен гумроҳ бандаман, йўлимга росман,
 Отингдан айланай ҳазрати Усмон,
 Қўлланг, пирим, мен ғарибга не бўлди?..
 Чамбилбелида хафа бўлади султон.
 Мен ғарибда чақилганди устихон,
 Тошга тегиб манглайимдан оққан қон,
 Оминимга қўшилгайсан қирқ чилтон,
 Қўлланг, пирим, мен ғарибга не бўлди?
 Кўзи тўлди Нуралнинг ёшига,
 Тоғ ингранар йиғлаган нолишига,
 Бадани текканди Гавурган тошга,
 Қирқ чилтанлар келди бекнинг қошига,
 Суяб қолди қирқ чилтан Гавурган дара дошига,
 Ёта берди Нурали Гавурган ғурра¹ тошига,
 Эртасига тонг отди.
 Кун чошкага етди,
 Қаранг-да қари Аҳмадни
 Чодирни бузиб аравага ортди.
 Беш юз овчини жўнатди,
 Қирқ йигит гирддин тутди,
 Аҳмад минади Гиротди,
 Тажанг бошидан кўчиб кетди.
 Ойна кўлига қараб йўл тортди.
 Ойна кўлига Аҳмад етди,
 Қўлга қушини солди,
 Ойна кўлда ов қилди,
 Бир арава қушни олди.

¹ Бўлак-бўлак тош.

Ойна кўлда шу кун ётди.
Вақт ярим кечага етди.
Қаранг-да дол Фиротди,
Гул миҳни шундай тортди.
Суғириб олди гул миҳни,
Гавурган қараб йўл тортди.
Эгасининг изин олиб,
Ҳайвон бўлса ҳам ўзи билиб,
Гоҳ чопади, гоҳ елади жонивор.
Ярим кеча юрди елиб,
Гавурган деган даранинг,
Одағидан келди кириб.
Елини сувлаб тарайди,
Гурра тошларни аралаб,
Ҳайвон эгасини қаратди.
Кеча ярим кеча бўлди,
Нуралининг қошига келди,
Эгасини ҳайвон от
Ярим кеча топиб олди.
Нуралибекка қаради,
Кўкрагига Нуралининг
Тумшугин ҳайвон тиради.
Гавурган дарада жонивор,
Ётган лодонни кўради.
Жонинг борми эгам, деб
Ҳайвон ичинда сўради:
«Очилган боғда гулингни,
Ечиб олайин қўлингни,
Мингин-да мендай молингни,
Қиргин-да туркман элингни.
Гапир чиқариб тилингни.
Аҳмаддай душман бойлади,
Эгажон, сенинг қўлингни».
Шундай дейди, Фирот айтди,
Ҳайвоннинг кўзидан ёш кетди.
Ул одатини ташлади,
Қоғоздай лабини тишлади,
Эгам, деб кўзин ёшлади,
Қўлига бойланган занжирдан
Дол Фирот ҳам тишлади.
Кўзидан ёшни қуяди,
Утган умри зояди,
Қўлидаги занжирни
Дол Фирот ҳам қияди.
Қош-кўзини сузади,

Юрак-бағрини эзади,
Одамдан оқил ҳайвон от
Қўлидан занжирни узади.
Нуралининг қўли бўшалиб,
Оёғини ўзи ечиб олиб,
Дол Фиротнинг кокилидан,
Жойидан туриб тавоф қилиб,
Ўнг ёғидан отнинг келиб,
Эгарнинг бошидан олмосни
Нурали бек ечиб олиб.
Белига боғлаб пўлатди,
Ўзи Чамбилнинг жаллоди,
Авазхоннинг фарзанди.

Е, пирим, деб минади,

Гавурганда бедов отди.
Эрта билан мулла Нурхон
Гавургандан чиқиб кетди,
Ойна кўлига қараб ҳайдар.
Йўлчи бўп лайли Фиротди.
Худонинг нури сизу биз,
Остида ўйнар лайи бўз,
Ойна кўлига Нурали
Йўқотди Аҳмад Фиротди,
У ёқ, бу ёққа қаратди,
Ҳана келаяпти Нурали, деб
Аҳмадхонга кўрсатди.
Энағарнинг одати ёмон,
Сира қўймас бизни омон,
Қутулмоғингиз даргумон.
Беш юз овчига айтди,
От қўй!— дейди Аҳмадхон.
Беш юз овчи олдин олади,
Қирқ йигит изидан келади,
Аҳмадхон буйруқ бериб
Қўшхонада қолади.
Обод бўлсин Чамбил работ,
Ер бўлсин пири устод,
Остида ўйнаб дол Фирот,
Етти яшар мулла Нурхон,
Овчига бўлди бетма-бет.
Овчи бу ёқдан от қўйди,
Тўқай тутагандай бўлиб,
Мулла Нурхон от қўйди,
Йўлбарс ютгандай бўлиб,
Беш юз овчи от қўйди,

Малах учгандай бўлиб,
Мулла Нурхон от қўйди,
Булут кўчгандай бўлиб.
Ул у ёндан, бул бу ёндан.
Мард кечади ширни жондан,
Иккови икки ёндан
Қон тўкилди-икки ёндан...
Қулоқ-бурни кесилган,
Бораяпти шангратиб,
Икки эни кесилган,
Бораяпти динграйиб,
Сой — сойдан қолаберди.
Беш юз овчининг мурдаси,
Боғдай — боғдай тўнгратиб,
Беш юз овчи оламдан ўтди.
Қари Аҳмадга яқин етди.
Аҳмадхон минди тарлон отди,
Оқялов қип қўлга тутди,
Бўйнига олмосини солиб,
Нуралига таслим тортди:
— Минибсан лайли Ғиротди,
Беш юз овчи ўлиб кетди,
Нуралихон, омон-омон.
Қаранг-да, қари Аҳмадди,
Нуралидан омончилик
Аҳмад қари тилаяпти.
Йиғлама менинг қизимни.
Сарғайтма менинг юзимни,
Нуралихон, омон-омон!
Бошдан тўкма давлатимни,
Уйма Чамбил рзавотимни,
Сағир қилма фарзандимни,
Хотир қилғил Аҳмадингни,
Нуралининг олдига етди.
Мулла Нурхон, омон-омон!
Қаранг-да, қари Аҳмадни.
Тоғанг бўлсам ўлайин, деб,
Ул бачани алдаяпти.
Майдонаро елиб эдим,
Жияним, ҳазил қилиб эдим,
Қўрқоқмикан, ботирмикан,
Синамоққа мен сени
Ул Гавурганга солиб эдим.
Шундай деб Аҳмад айтди,
Алдаб Нуралини няртди,

Чодирнинг остига етди,
 Боғлаб қўяди Ғиротди,
 Нурали чодирга кириб кетди.
 Оқил маҳрам, Ширин маҳрам,
 Нуралининг гирдини тутди.
 Нуралига таом тортди,
 Овқатдан Нуралини тўйдиртди.
 Аҳмад қарининг кўзи қўрқиб
 Нуралига қилди насиҳатди:
 — Ботирнинг иши ул бўлмайди,
 Даштда бўлган сиру савдони
 Уйга айтиб келмайди.
 Гўрўғлига айтма бу ишни,
 Аҳмад қилади нолишни,
 Ғиротнинг қанжиғасига илди
 Ҳам ўрдак, ҳам ғоз, ҳам тувалоқ қушни.
 Ойлар қиблага ботди,
 Улдира олмай Нуралини
 Иложи келмай Аҳмадди.
 Нурали минди Ғиротди.
 Оқил маҳрам, Ширин маҳрам —
 Икки маҳрам гирдин тутди.
 Беш юз овчи оламдан ўтди.
 Аравакашни жўнатди.
 Чодир — чаманини ортди.
 Берман қараб Аҳмадхон
 Чамбилбел қараб йўл тортди.
 Қирқ кеча-қирқ кундузда
 Иложи келмай қари Аҳмад
 Яна Чамбилбелига етди.
 Сайислар олди Ғиротди,
 Соқловхонага туширтди.
 Етти яшар мулла Нурхон
 Соғ-саломат овдан келиб,
 Гўрўғлига салом тортди.
 Урдада Юнус, Мисқолнинг
 Олдига Нурали етди.
 Қаранг-дағин бефарзандни,
 Нуралини ул қиб ўйнатди.
 Юнус, Мисқол икки пари
 Тоза таомдан тортди.
 Эртаси чошгоҳ чоғида
 Гўрўғлининг олдига
 Овга кетган Аҳмад етди.
 Қимматбаҳо шол туради,

Аҳмадхонга қаради,
Овдан келдингми, тоғам, деб
Беш юз овчини сўради.
— Кимлар ўлди, кимлар қолди,
Қушларни овга солди,
Тажангга сел келди,
Мерганлари қушни отди,
Този — гуржини няртди.
Мен, ётма бу ерда, дедим,
Дарёнинг жиягида ётди.
Ярим кечади сел келди,
Тажанг қирқ газ кўтарилди.
Беш юз овчи шу ерда
Тажангда селга оқиб кетди.
Беш юз овчи оламдан ўтди.
Тоғли ерларни Нуралига
Биздай тоғангиз кўрсатди.
Қирқ кечаю, қирқ кундуз
Тоққа бориб Аҳмад тоғанг,
Омон-эсон қўлингга бердим
Нуралидай омонатни,
Соғ-саломат миниб келди
Одамдан оқил Фиротни.
Шул бўлар сенга, Гўрўғли,
Тоғангнинг берган маслаҳати.
Шул ўтирикларни айтиб,
Аҳмад қари уйига кетди,
Қўшиқ мурод-мақсадига етди.